

แนวคิดวิถีชีวิตครอบครัวจากความเปรียบในบทร้องลิเก THE CONCEPTS OF FAMILY LIFESTYLE FROM THE IMAGERY IN LYRICS OF LIKAY

มณี เทพาชมภู / MANEE THEPHACHOMPHU

นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

GRADUATE STUDENT, PROGRAM IN THAI, FACULTY OF HUMANITIS, NARESUAN UNIVERSITY

พัชรินทร์ อนันต์ศิริวัฒน์¹ / PATCHARIN ANUNSIRIWAT¹

สนม ครุฑเมือว² / SANOM KHRUTMUANG²

สุขสันติ แวงวรรณ³ / SUKSANTI WANGWAN³

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตครอบครัวจากความเปรียบในบทร้องลิเก โดยมีขอบเขตในการศึกษาบทร้องเพลงราชนิกลิ่งซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของลิเก ผู้วิจัยศึกษาจากวีดิทัศน์การแสดงลิเกคณะต่างๆ ในเขตภาคกลางที่แสดงอยู่ในปัจจุบัน ความเปรียบที่ศึกษา ได้แก่ อุปมาอุปลักษณ์ สัญลักษณ์ และบุคลาธิษฐาน วิจัยดำเนินการใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ นำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่าแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตครอบครัวจากความเปรียบในบทร้องลิเกแบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ แนวคิดเกี่ยวกับสามีภรรยา และแนวคิดเกี่ยวกับพ่อแม่และลูก แนวคิดเกี่ยวกับสามีภรรยา มี 5 แนวคิด ได้แก่ 1) สามีเป็นผู้นำครอบครัวต้องออกไปทำงานด้วยความขยันขันแข็งเพื่อเลี้ยงดูครอบครัวให้มีความสุข 2) สามีภรรยาย่อมมีความรักต่อกัน อยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกัน และสามีนั้นยกย่องเทิดทูนภรรยาของตน 3) ครอบครัวที่ขาดผู้นำย่อมลำบากเพราะขาดที่พึ่งพิง 4) สามีที่รู้ว่าภรรยาอกใจย่อมเสียใจและอับอาย 5) ผู้หญิงควรมีสามีคนเดียว หญิงที่มีสามีหลายคนย่อมไร้ค่าและลูกประเดนม ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับพ่อแม่และลูก มี 5 แนวคิด ได้แก่ 1) ลูกเป็นสุดที่รัก เป็นสิ่งมีค่าและเป็นสิ่งผูกพันความรักของพ่อแม่ 2) ลูกที่ขาดพ่อแม่ย่อมมีความทุกข์ ความเดือดร้อน 3) ลูกเลี้ยงที่อยู่กับแม่เลี้ยงต้องทุกข์ยากเดือดร้อน ไม่มีความสุขเพราะถูกรังแกอยู่เสมอ 4) การนำลูกคนอื่นมาเลี้ยงแม่จะเป็นความเสี่ยงว่าเมื่อเด็กเติบโตขึ้นมาจะดีหรือร้ายก็ต้องเลี้ยงดูด้วยความรักและเมตตา 5) ลูกอกตัญญูยอมเป็นภัยใกล้ตัวที่ทำให้พ่อแม่เดือดร้อน

การศึกษาค้นคว้านี้ทำให้ประจักษ์ถึงคุณค่าทางภาษาในบทร้องลิเกที่ใช้ความเปรียบซึ่งเป็นวิธีการสื่อความหมายของถ้อยคำอย่างมีชั้นเชิงโดยนำสิ่งหนึ่งเรื่องหนึ่งมาเปรียบกับสิ่งอื่นเรื่องอื่น ทำให้ผู้ฟังหรือผู้ชมเกิดความเข้าใจ ประทับใจ เข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้บร้องได้อย่างลึกซึ้ง ทั้งยังเสนอแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันสังคมที่สำคัญที่สุด

โดยสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของสามีภรรยาและบุตรที่มีต่อกันตามสถานภาพและบทบาทหน้าที่ได้อย่างแจ่มชัด ซึ่งเห็นว่าสถาบันครอบครัวมีผลต่อความมั่นคงของสังคมอย่างยิ่งกล่าวคือถ้าครอบครัว อยู่อย่างมีความสุข สังคมก็สงบสุข ถ้าครอบครัวมีปัญหา สังคมย่อมมีปัญหาด้วยเช่นกัน

คำสำคัญ : แนวคิด วิถีชีวิตครอบครัว ความเปรียบ บทร้องลิเก

Abstract

This research aimed to analyze concepts of family lifestyle from the imagery in lyrics of likay especially with lyric of "Raniklerng Song" which was known as the identity of likay. The researcher had reviews currently recorded performances by different groups in the middle of Thailand. Reviewed imagery included simile, metaphor, symbol and personification with qualitative research and proposed findings with descriptive analysis method.

Further to the study, we had found that 2 concepts of family lifestyle from the imagery in lyrics of likay namely spouse concepts, and parents and children concepts. There were 5 concepts of spouse including 1) The husband was the family leader and had to live the family. 2) Wife and husband were supposed to love, live together for both good and bad, and the husband was deserved to praise his wife. 3) The family without leader suffered because of lacking of supporter. 4) Betrayed husband was hurt and embarrassed. 5) Woman was supposed to have one husband or she would be condemned. There were 5 concepts of parent and children

¹ รองศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

² ศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

³ ครูชำนาญการ วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

namely 1) Children were beloved and united parents. 2) Children without parents were hurt and suffered. 3) Step-children were abused by their step-mother. 4) Though adoption was risky, parents were subject to raise adopted child the best. 5) Parents were hurt and worried by ingratitude children.

The research enabled the researcher appreciate linguistic worth of the imagery in lyrics of likay. Meanings were expressed in the form of imagery which made audience deeply impressed and understood the singers' feeling. Lyrics also express the concepts of family lifestyle which was the most important social institute in term of the relationship of husband, wife and children. This assured the importance of family unit because society prosperity depended on family units.

Keywords : concepts, family lifestyle, imagery, lyrics of likay

บทนำ

ลิเก เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่อยู่คู่กับวิถีชีวิตคนไทยมาเป็นเวลายาวนาน จนถึงปัจจุบันนี้ก็ยังได้รับความนิยมจากประชาชนอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดภาคกลางของประเทศไทยเมื่อมีงานเฉลิมฉลองใด ๆ มักจะมีการแสดงลิเกอยู่เสมอ จุดเด่นของการแสดงลิเกที่ทำให้ผู้ชมสนใจคือรูปร่างหน้าตาของผู้แสดง ความสามารถด้านการร้อง การรำ และการแสดงบทบาท นอกจากนี้ยังมีส่วนประกอบอื่นๆ ได้แก่ เครื่องแต่งกาย ฉาก เวที แสง สี เสียง เป็นต้น

เนื่องจากลิเกเป็นการแสดงพื้นบ้านซึ่งผู้แสดงและผู้ชมส่วนใหญ่เป็นชาวบ้าน ดังนั้นการแสดงออกของลิเกจึงมีลักษณะเป็นภาพสะท้อนวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน โดยแสดงเป็นเรื่องราวอย่างละครมืองค์ประกอบสำคัญคือเนื้อเรื่องและตัวละครในเรื่อง แต่เดิมนั้นลิเกแสดงเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ หรือเรื่องที่มาจากวรรณคดี แต่ปัจจุบันนิยมแสดงเรื่องสมัยใหม่มากขึ้น เช่น นำเค้าโครงเรื่องมาจากนวนิยาย ละครโทรทัศน์ หรือเรื่องที่เคย ได้ยินได้ฟังมาดัดแปลง ส่วนแนวเรื่องที่แสดงนั้น “มักเป็นเรื่องชีวิตเกี่ยวกับความรัก ความหึงหวง การอิจฉาริษยาต่อมาภายหลังนิยมนำเรื่องปัจจุบัน เช่น สภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง แทรกเข้าไปให้สนุกสนานถูกใจผู้ชม บางครั้งแนวเนื้อเรื่องจะประยุกต์ไปตามความต้องการของเจ้าของงาน แต่ถ้าเจ้าของงานไม่ระบุก็จะเลือกเล่นตามความถนัด” [1]

คุณค่าของลิเกนอกจากทำให้ผู้ชมสนุกสนานเพลิดเพลินแล้ว ยังสะท้อนถึงภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตในสังคม ค่านิยม ความเชื่อ ข้อคิดและคติสอนใจ ผ่าน

การถ่ายทอดด้วยคำร้อง คำพูด และบทบาทของผู้แสดงให้ผู้ชมได้มีอารมณ์ร่วมด้วย “เสน่ห์ของลิเกคือการสร้างอารมณ์ความรู้สึกร่วมแก่ผู้ชมได้หลากหลายอารมณ์ คำร้องที่เข้าใจง่าย สอดแทรกความคิด ค่านิยม ศีลธรรม ประเพณี อุปนิสัยของมนุษย์ทั้งดีและเลว ตลอดจนทัศนคติต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต” [2]

บทร้องลิเกจัดเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่สามารถถ่ายทอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ค่านิยม ความเชื่อและวิถีชีวิตที่งดงามของไทยเพราะ “วรรณกรรมเป็นบันทึกความรู้ ความคิด ประสบการณ์ของมนุษย์ สืบทอดและสร้างความเชื่อมต่อของสังคมเป็นกระจุกสะท้อนให้เห็นภาพชีวิตความเป็นอยู่ สังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนทฤษฎี ความเชื่อของผู้คนในสังคม” [3] ดังนั้นการศึกษาบทร้องลิเกจึงสะท้อนให้เห็นภาพความเป็นอยู่ของคนในสังคมได้เช่นเดียวกัน

การใช้ภาษาของลิเกมีการเลือกสรรคำที่ไพเราะ ใช้สำนวนโวหารได้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง มีการใช้ภาพพจน์ทำให้ผู้ชมได้รับรสภาษาและเกิดจินตนาการ สำหรับเนื้อหาทางด้านสังคม ผู้แสดงสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับ ความเชื่อ ค่านิยม การศึกษา การเมือง การปกครอง และอาชีพของคนไทยได้อย่างชัดเจน [4]

ด้วยคุณลักษณะเด่นของภาษาในบทร้องลิเกที่มีการใช้ความเปรียบและสะท้อนภาพวิถีการดำเนินชีวิตดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิถีชีวิตครอบครัวจากความเปรียบในบทร้องลิเกเนื่องจากครอบครัวนั้นถือว่าเป็นสถาบันสังคมที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นสถาบันแรกที่ถ่ายทอดค่านิยม วิถีประเพณีปฏิบัติตนและบรรทัดฐานแก่สมาชิกในครอบครัว ใ้บุคคลมีบุคลิกภาพเป็นไปตามที่สังคมต้องการ นอกจากนี้ครอบครัว ยังเป็นสถาบันที่กำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมหลายด้านของมนุษย์เริ่มตั้งแต่การสมรส การตั้งถิ่นฐานของคู่สมรส อำนาจในครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูเด็ก การสืบสกุล การสืบทอดมรดก ตลอดจนกฎเกณฑ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างชายหญิงและความสัมพันธ์ทางเครือญาติ” [5]

การศึกษาครั้งนี้ทำให้ประจักษ์ถึงคุณค่าทางภาษาในบทร้องลิเกที่ใช้ความเปรียบซึ่งเป็นวิธีการสื่อความหมายของถ้อยคำโดยนำสิ่งหนึ่งเรื่องหนึ่งมาเปรียบกับสิ่งอื่นเรื่องอื่น ทำให้ผู้ฟังหรือผู้ชมเกิดความเข้าใจ ประทับใจ เข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้ขับร้องได้อย่างลึกซึ้ง ทั้งยังเสนอแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันสังคมที่สำคัญที่สุด โดยสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของสามีภรรยาและบุตรที่มีต่อกันตามสถานภาพและบทบาทหน้าที่ได้อย่างแจ่มชัด นับว่าสถาบันครอบครัวมีผลต่อความมั่นคงของสังคมอย่างยิ่งกล่าวคือถ้าครอบครัวอยู่อย่างมีความสุข สังคมก็สงบสุข ถ้าครอบครัวมีปัญหาย่อมเป็นปัญหาสังคมเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นว่าภาษาในบทร้องลิเกนั้นมีคุณค่าไม่ด้อยไปกว่าวรรณกรรมประเภทอื่นจึงควรค่าแก่การอนุรักษ์และสืบทอด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ศึกษา วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตครอบครัวจากความเปรียบในบทร้องลิเก

อุปกรณ์และวิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documents) นำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. กำหนดขอบเขตของการวิจัย โดยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเปรียบ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลิเก ศึกษานวนิยายเรื่องราวนิเวศจากวิถีชีวิตการแสดงลิเกคณะต่างๆ ในเขตภาคกลางซึ่งแสดงอยู่ในปัจจุบัน ศึกษาความเปรียบในบทร้องลิเก ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ สัญลักษณ์ และบุคลาธิษฐาน
2. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากวิถีชีวิตการแสดงลิเก
3. วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดวิถีชีวิตครอบครัวจากความเปรียบในบทร้องลิเก
4. สรุปและนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้า

การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลสามารถทราบแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตครอบครัวจากความเปรียบในบทร้องลิเก ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับสามีภรรยา

การแสดงลิเกมักถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตครอบครัว ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวหรือใกล้เคียงกับชีวิตจริงของคนในสังคมมากที่สุด จึงสามารถมองเห็นภาพสะท้อนบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ของสามีภรรยาในบทร้องลิเกที่ปรากฏเป็นแนวคิดหลายประการ ดังนี้

1.1 ความเปรียบที่มีแนวคิดว่า สามีเป็นผู้นำครอบครัว ต้องออกไปทำงานด้วยความขยันขันแข็ง เพื่อเลี้ยงดูครอบครัวให้มีความสุข

ตัวอย่างความเปรียบในหัวข้อนี้ สิ่งที่น่ามาเปรียบคือสัตว์ ได้แก่ กา สิ่งที่ถูกเปรียบคือสามี ดังนี้

*ฝ่ามาไถ่ถามเมียเพียงสามนาทิตี เห็นมีหลายที่หญิงไทย
ในเรื่องศีลธรรมขอถามไถ่ ฝ่าทุกข์ภัยหลายเท่า
เพราะฝ่าเหมือนนาต้องหากิน เมื่อย่าให้หมั่นกลั่นเนื้อก้อน
เมื่อยามฝ่าไกลแม่จงใส่กลอน เมื่อฟังฝ่าสอนอย่าเศร้า [6]*
(ทุ่งเสือไทย : คณะพรเทพ พรทวี)

ความเปรียบอุปมาในบทร้องนี้ เป็นการเปรียบเทียบสามีกับกา สิ่งที่ต้องการสื่อเกี่ยวกับสามีคือ เป็นผู้นำหรือหัวหน้าครอบครัวมีหน้าที่ออกไปทำงานเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว แต่ก็อดที่จะเป็นห่วงภรรยาที่อยู่บ้านไม่ได้ เพราะเกรงว่าจะมีใครมายุ่งเกี่ยว

กับภรรยาของตน ดังนั้นก่อนที่จะออกจากบ้านไปทำงานจึงต้องสั่งเสียภรรยาตนเองให้ประพฤติตนดีงาม ไม่นำความเสื่อมเสียมาสู่ครอบครัว สิ่งที่น่ามาเปรียบคือ กา ซึ่งเป็นนกที่ขยัน ตื่นแต่เช้าตรู่และบินออกจากรังไปหากิน ดังนั้นความเปรียบนี้จึงมีลักษณะร่วมกันของสิ่งที่น่ามาเปรียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบคือ ความขยัน

แนวคิดในความเปรียบนี้คือ สามีเป็นผู้นำครอบครัว ต้องออกไปทำงานด้วยความขยันขันแข็งเพื่อเลี้ยงดูครอบครัวให้มีความสุข

1.2 ความเปรียบที่มีแนวคิดว่า สามีภรรยาอ้อมมีความรักต่อกัน อยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกัน และสามีนั้นยกย่องเทิดทูนภรรยาของตน

ตัวอย่างความเปรียบในหัวข้อนี้ สิ่งที่น่ามาเปรียบคือบุคคล ได้แก่ ทาส สิ่งที่ถูกเปรียบคือสามี สิ่งที่น่ามาเปรียบคือธรรมชาติ ได้แก่ ดาวรักเดือน สิ่งที่ถูกเปรียบคือสามีรักภรรยา ดังนี้

*ณ เรือนประทานบ้านพัก อยู่คู่เมียรักผกาสี่
รักกันมากี่หลายปี ไม่สร้างราศีปนเบียน
ฝ่าขอคำมั่นสัญญา รักแต่ผกาสี่
ฝ่ายอมเป็นทาสแล้วชาตินี้ รักเมียไม่มีใครเหมือน
ทุ่มเทหัวใจให้กับเจ้า ไม่ผิดกับดาวรักเดือน [7]*
(เธอคือดวงใจ : คณะขวัญใจ มาลัยนาค)

ความเปรียบอุปลักษณ์ในบทร้องนี้ เป็นการเปรียบเทียบสามีกับทาส สิ่งที่ต้องการสื่อเกี่ยวกับสามีคือมีความรักมั่นคงต่อภรรยา ยกย่องเทิดทูนให้ภรรยามีอำนาจเหนือกว่า จึงยอมตนเป็นผู้คอยปฏิบัติรับใช้ภรรยา ทุกสิ่งทุกอย่างด้วยความรักอันแท้จริง สิ่งที่น่ามาเปรียบคือ ทาส ผู้ที่คอยปฏิบัติรับใช้ทุกอย่างที่เจ้านายต้องการด้วยความจงรักภักดี แม้จะต้องอยู่อย่างไร้เสรีภาพก็ยอม ดังนั้นความเปรียบนี้จึงมีลักษณะร่วมกันของสิ่งที่น่ามาเปรียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบคือ ความจงรักภักดี การยอมเสียอิสระเสรีของตนเอง

ความเปรียบบุคลาธิษฐานในบทร้องนี้ เป็นการเปรียบเทียบสามีรักภรรยากับดาวรักเดือน สิ่งที่ต้องการสื่อเกี่ยวกับสามีรักภรรยา คือ เป็นความรักที่คงมั่นและอยู่เคียงคู่กันตลอดไป สิ่งที่น่ามาเปรียบคือดาวรักเดือน เป็นการสมมุติให้สิ่งไม่มีชีวิตแสดงกิริยาอาการเหมือนมนุษย์ ซึ่งดาวกับเดือนนั้นเป็นธรรมชาติที่ปรากฏคู่กันบนท้องฟ้าเสมอ ดังนั้นความเปรียบนี้จึงมีลักษณะร่วมกันของสิ่งที่น่ามาเปรียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบคือ การอยู่คู่กัน

แนวคิดในความเปรียบนี้คือ สามีภรรยาอ้อมมีความรักต่อกันและอยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกัน และสามีนั้นยกย่องเทิดทูนภรรยาของตน

1.3 ความเปรียบที่มีแนวคิดว่า ครอบครัวที่ขาดผู้นำอ้อมลำบากเพราะขาดที่พึ่งพิง การที่ภรรยาขาดสามีอาจเป็นเพราะสามีเสียชีวิตหรือเลิกร้างกันไปก็ตาม ภรรยาจึงต้องเป็นฝ่ายเลี้ยงดูลูกตามลำพังและขาดที่พึ่งพิง

ตัวอย่างความเปรียบในหัวข้อนี้ สิ่งที่น่ามาเปรียบคือวัตถุสิ่งของ ได้แก่ เรือขาดพาย สิ่งที่ถูกเปรียบคือภรรยาขาดสามี ดังนี้

ตั้งแต่สายพินมาสิ้นผ้า ไม่เคยเที่ยวทั่วกล้วย
เพราะชาติที่พึ่งไม่ฝั่งผาย เหมือนเรือขาดพายไร้ผล
กลัวลูกจะร้องมองดูร่าง แทบหมดกำลังคืนริน [6]
(ทุ่งเสือไทย : คณะพรเทพ พรทวี)

ความเปรียบอุปมาในบทนี้ เป็นการเปรียบเทียบ ภรรยาขาดสามีกับเรือขาดพาย สิ่งที่ต้องการสื่อถึงภรรยาขาดสามี คือ ไร้ผู้นำครอบครัวทำให้ชีวิตมีความลำบาก สิ่งที่น่ามาเปรียบคือ เรือขาดพาย ย่อมไม่มีสิ่งช่วยนำพาให้เรือนั้นไปสู่จุดหมายปลายทางหรือทิศทางที่ต้องการได้ ดังนั้นความเปรียบนี้จึงมีลักษณะร่วมกันของสิ่งที่นำมาเปรียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบคือ การขาดสิ่งสำคัญ

แนวคิดในความเปรียบนี้คือ ครอบครัวที่ขาดผู้นำย่อมลำบากเพราะชาติที่พึ่งพึ่ง

1.4 ความเปรียบที่มีแนวคิดว่ามีที่รู้ว่าการรายนอกใจ ย่อมเสียใจและอับอาย

ตัวอย่างความเปรียบในหัวข้อนี้ สิ่งที่น่ามาเปรียบคือ บุคคล ได้แก่ คู่ชาเอวคอด สิ่งที่ถูกเปรียบคือภรรยา สิ่งที่น่ามาเปรียบคือวัตถุสิ่งของ ได้แก่ ทองเนื้อแท้ แร่ทองเหลือง สิ่งที่ถูกเปรียบคือภรรยา ดังนี้

ผัวนี้แทบทรุดยี่นตัวชา เห็นเมียคู่ชาเอวคอด
มาให้ชู้กนอนกอด รักไม่ตลอดหาเรื่อง
มีทองก้อนหนึ่งไว้เกาะกุม ชุดมาจากหลุมบ่อแร่
นึกว่าเป็นทองเนื้อแท้ กลับกลายเป็นแร่ทองเหลือง [8]
(กิ่งฟ้า กาฝาก : คณะพรเทพ พรทวี)

ความเปรียบอุปลักษณ์ความเปรียบแรกในบทนี้ เป็นการเปรียบเทียบภรรยาที่ประพฤติตัวดีงามกับทองเนื้อแท้กับภรรยา คือ เป็นคู่รักคู่ชีวิตที่มีทรวงตรงสวยงาม สิ่งที่น่ามาเปรียบคือ คู่ชาเอวคอด ในที่นี้ คำว่า คู่ชา หมายถึง ภรรยาที่อยู่เป็นคู่ชีวิตกันมา เอวคอด เป็นคำบอกลักษณะรูปร่างว่ามีทรวงตรงสวยงาม เอมบางว่องนอย ดังนั้นความเปรียบนี้จึงมีลักษณะร่วมกันของสิ่งที่นำมาเปรียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบคือ ความสวยงาม

ความเปรียบอุปลักษณ์ความเปรียบที่สองในบทนี้ เป็นการเปรียบเทียบภรรยาที่ประพฤติตัวดีงามกับทองเนื้อแท้และภรรยาที่ประพฤติตัวเสื่อมเสียกับแร่ทองเหลือง ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างที่ตรงข้ามกัน สิ่งที่ต้องการสื่อเกี่ยวกับภรรยา คือ เคยประพฤติดีดี มีคุณค่า สิ่งที่น่ามาเปรียบคือ ทองเนื้อแท้ ซึ่งเป็นทองดี มีคุณค่า แต่ภายหลังภรรยากลับประพฤติตนในทางเสื่อมเสียเพราะนอกใจสามี ทำให้สามีรู้สึกว่าการรายนอกใจนั้นกลายเป็นหญิงด้อยคุณค่า สิ่งที่น่ามาเปรียบคือ แร่ทองเหลือง ซึ่งเป็นสิ่งที่ด้อยค่า ดังนั้น ความเปรียบนี้จึงมีลักษณะร่วมกันของสิ่งที่นำมาเปรียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบคือ ความมีคุณค่าและด้อยค่า

แนวคิดในความเปรียบนี้คือ สามีที่รู้ว่าการรายนอกใจย่อมเสียใจและอับอาย

1.5 ความเปรียบที่มีแนวคิดว่ามีที่รู้ว่ามีสามีคนเดียว หญิงที่มีสามีหลายคนย่อมไร้ค่าและถูกประณาม

ตัวอย่างความเปรียบในหัวข้อนี้ สิ่งที่น่ามาเปรียบคือ บุคคล ได้แก่ สีดา สิ่งที่ถูกเปรียบคือภรรยา สิ่งที่น่ามาเปรียบคือผีนรกพลอยดำ สิ่งที่ถูกเปรียบคือ การถูกประณาม ดังนี้

มีผัวซ้อนซ้ำสอง นำเศร้าหมองอับอาย
เรื่องชีวิตไม่คิดเสียตาย ขอยอมตายดีกว่า
ไม่ขอมมีผัวมาก ที่ถูกเขาลากเขาถู
พ่อแม่สั่งยังฝังหู ทั้งตาบู่ยายย่า
เรื่องศักดิ์ศรีของหญิง ต้องเป็นสิ่งขอยก
เดียวคนเขาด่ากันห้าดก เดียวผีนรกพลอยดำ
แม้หน้าตาจะกระเด็น แต่ใจก็เป็นสีดา [9]

(พิชรัก : คณะธรรม หน้าเพชร)

ความเปรียบบุคลาธิษฐานในบทนี้ เป็นการเปรียบเทียบการถูกประณามกับผีนรกพลอยดำ สิ่งที่ต้องการสื่อเกี่ยวกับการถูกประณามคือ หญิงไม่ต้องการมีสามีใหม่เพราะถือว่าเป็นสิ่งเสียศักดิ์ศรีและถูกสังคมประณามซึ่งน่าอับอายอย่างยิ่ง สิ่งที่น่ามาเปรียบคือผีนรกพลอยดำ ซึ่งเป็นการสมมุติให้สิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์แสดงกิริยาอาการเหมือนมนุษย์ ซึ่งให้เห็นว่าหญิงที่มีสามีหลายคนนั้นนอกจากมนุษย์ทั่วไปจะประณามแล้ว แม้แต่ผีนรกยังด่า นับว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรประพฤติอย่างยิ่ง ดังนั้นความเปรียบนี้จึงมีลักษณะร่วมกันของสิ่งที่นำมาเปรียบกับสิ่งที่ ถูกเปรียบคือ การถูกประณาม

ความเปรียบอุปลักษณ์ในบทนี้ เป็นการเปรียบเทียบภรรยาที่สีดา สิ่งที่ต้องการสื่อเกี่ยวกับภรรยา คือ ยึดมั่นในศักดิ์ศรีของลูกผู้หญิงที่มีความรักมั่นคงต่อสามีเพียงคนเดียว สิ่งที่น่ามาเปรียบคือสีดา นางในวรรณคดีผู้เป็นนมเสีของพระราม มีความรักที่ซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อพระราม แม้จะต้องถูกแย่งชิงไปอยู่เมืองทศกัณฐ์เป็นเวลานาน นางก็ยังคงรักษาใจและใจอันบริสุทธิ์ไว้ อย่างมั่นคง ดังนั้นความเปรียบนี้จึงมีลักษณะร่วมกันของสิ่งที่นำมาเปรียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบคือ ความซื่อสัตย์ รักเดียวใจเดียว

แนวคิดในความเปรียบนี้คือ ผู้หญิงควรมีสามีคนเดียว หญิงที่มีสามีหลายคนย่อมไร้ค่าและถูกประณาม

การแสดงลิเกในบทบาทสามีภรรยา
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

2. แนวคิดเกี่ยวกับพ่อแม่และลูก

2.1 ความเปรียบที่มีแนวคิดว่ามีลูกเป็นสิ่งที่รัก เป็นสิ่งมีค่า และเป็นสิ่งผูกพันความรักของพ่อแม่

ตัวอย่างความเปรียบในหัวข้อนี้ สิ่งที่น่ามาเปรียบคือวัตถุสิ่งของ ได้แก่ โซ่ทอง สิ่งที่ถูกเปรียบคือลูก ดังนี้

เจ้าอุชานี่ฉันมีผ้า	นิสัยของตัวซื่อตรง
ความรักที่พี่ประสงค์	รักเมียซื่อตรงมาแต่ก่อน
ที่สินธรรณาส่งเสริม	เดี๋ยวนี้แม่เริ่มมีลูก
เสมือนโซ่ทองคล้องผูก	สร้างความสุขอนุสรณ์
ทำตัวเป็นมิตรติดต่อ	ไม่เคยห่างอแสงนอน [10]

(ศึกษาศึกษาค้น : คณะขวัญใจ มาลัยนาค)

ความเปรียบอุปมาในบทนี้ เป็นการเปรียบเทียบลูกกับโซ่ทอง สิ่งที่ต้องการสื่อเกี่ยวกับลูกคือ เป็นสิ่งที่พ่อแม่รักมากที่สุด เป็นเครื่องร้อยรัดความรักความผูกพันของพ่อแม่ไว้ด้วยกันอย่างมั่นคง สิ่งที่น่ามาเปรียบคือ โซ่ทอง ในความหมายทั่วไปที่สังคมเข้าใจคือลูก เพราะสามารถผูกมัดหรือร้อยรักระหว่างพ่อแม่ไว้ด้วยกันตราบนานเท่านาน ดังนั้นความเปรียบนี้จึงมีลักษณะร่วมกันของสิ่งที่น่ามาเปรียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบคือ ความผูกพัน

แนวคิดในความเปรียบนี้คือ ลูกเป็นสิ่งที่รัก เป็นสิ่งมีค่า และเป็นสิ่งผูกพันความรักของพ่อแม่

2.2 ความเปรียบที่มีแนวคิดว่ามีลูกที่ขาดพ่อแม่ย่อมมีความทุกข์ ความเดือดร้อน

ตัวอย่างความเปรียบในหัวข้อนี้ สิ่งที่น่ามาเปรียบคือกิริยาอาการ ได้แก่ การถูกลอยแพ สิ่งที่ถูกเปรียบคือลูก สิ่งที่น่ามาเปรียบคือธรรมชาติ ได้แก่ ดิน สิ่งที่ถูกเปรียบคือลูก ดังนี้

ชีวิตราชนทร์ผู้อาภัพ	ผมขาดคนนับถือหน้า
ต้องขาดแม่พ่อจะนำพา	ทุกคนเขาจึงมาดูหมิ่น
เป็นลูกกำพร้าลอยแพ	อนาถแท้มีแต่ทุกข์
ผมมีแต่เศร้าขาดสุข	ทุกคนดูถูกดิฉัน
ไอ้อนาถวาสนา	ราชนทร์มีค่าเพียงดิน [11]

(รักประกาศิต : คณะขวัญใจ มาลัยนาค)

ความเปรียบอุปมาในบทนี้ เป็นการเปรียบเทียบลูกกำพร้ากับการถูกลอยแพ สิ่งที่ต้องการสื่อเกี่ยวกับลูกกำพร้าคือ ขาดพ่อแม่จึงรู้สึกแค้นแค้นไร้ที่พึ่ง สิ่งที่น่ามาเปรียบคือ การถูกลอยแพ หมายถึง “จับใส่แพแล้วปล่อยให้ลอยล่องไปตามยถากรรมโดยปริยายหมายถึง ปล่อยให้ตกอยู่ในสถานะลำบาก” [12] ดังนั้นความเปรียบนี้จึงมีลักษณะร่วมกันของสิ่งที่น่ามาเปรียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบคือ การถูกทอดทิ้ง

ความเปรียบอุปมาในบทนี้ เป็นการเปรียบเทียบลูกกำพร้ากับดิน สิ่งที่ต้องการสื่อเกี่ยวกับลูกกำพร้าคือ รู้สึกว่าตนเองเป็นคนด้อยค่าที่ใคร ๆ ไม่ต้องการ สิ่งที่น่ามาเปรียบคือ ดิน ซึ่งเป็นของต่ำที่คนทั่วไปต่างเหยียดหยาม ถูกมองว่าสกปรก ไร้ค่า ดังนั้นความเปรียบนี้จึงมีลักษณะร่วมกันของสิ่งที่น่ามาเปรียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบคือ ความด้อยค่า

แนวคิดในความเปรียบนี้คือ ลูกที่ขาดพ่อแม่ย่อมมีความทุกข์ ความเดือดร้อน

2.3 ความเปรียบที่มีแนวคิดว่ามีลูกเลี้ยงที่อยู่กับแม่เลี้ยงต้องทุกข์ยากเดือดร้อนไม่มีความสุขเพราะถูกรังแกอยู่เสมอ

ตัวอย่างความเปรียบในหัวข้อนี้ สิ่งที่น่ามาเปรียบคือสัตว์ ได้แก่ ลูกสัตว์พลัดตกจากอกแม่ สิ่งที่ถูกเปรียบคือลูกเลี้ยง สิ่งที่น่ามาเปรียบคือลูกไก่ที่ถูกสัตว์ร้ายรังแก สิ่งที่ถูกเปรียบคือลูกเลี้ยงถูกรังแก สิ่งที่น่ามาเปรียบคือสถานที่ ได้แก่ ชุมนรก สิ่งที่ถูกเปรียบคือ ความทุกข์ของลูกเลี้ยง ดังนี้

เพราะลูกแม่เลี้ยงเขารุม	ตกอยู่ในชุมนรก
เปรียบเหมือนลูกสัตว์พลัดตก	ลงมาจากอกของแม่
ฉันไม่มีความสุขเหมือนเช่นลูกไก่	เพราะลูกสัตว์ร้ายรังแก [13]

(น้อยวาสนา : คณะโชยา มิตรชัย)

ความเปรียบสัญลักษณ์ในบทนี้เป็นการเปรียบเทียบความทุกข์ของลูกเลี้ยงกับชุมนรก สิ่งที่ต้องการสื่อเกี่ยวกับความทุกข์ของลูกเลี้ยงคือ อยู่กับแม่เลี้ยงใจร้าย จึงมีแต่ความรู้สึกทรมานทั้งกายและใจ สิ่งที่น่ามาเปรียบคือ ชุมนรก ดินแดนแห่งความทรมาน ในที่นี้กล่าวถึงการที่ลูกเลี้ยงต้องอาศัยอยู่กับแม่เลี้ยงที่โหดร้ายทารุณทำให้มีความทุกข์ทรมานทั้งกายและใจ ดังนั้นความเปรียบนี้จึงมีลักษณะร่วมกันของสิ่งที่น่ามาเปรียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบคือ ความทุกข์ทรมาน

ความเปรียบอุปมาความเปรียบแรกในบทนี้ เป็นการเปรียบเทียบลูกเลี้ยงกับลูกสัตว์พลัดตกจากอกแม่ สิ่งที่ต้องการสื่อเกี่ยวกับลูกเลี้ยงคือ ต้องจากอกแม่ที่แท้จริงของตนเองมาอยู่กับแม่เลี้ยงซึ่งอาจจะไม่ปลอดภัยทำให้รู้สึกหวาดกลัว สิ่งที่น่ามาเปรียบคือ ลูกสัตว์พลัดตกจากอกแม่ ได้รับความเจ็บปวดและรู้สึกหวาดกลัว ดังนั้นความเปรียบนี้จึงมีลักษณะร่วมกันของสิ่งที่น่ามาเปรียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบคือ ความหวาดกลัว

ความเปรียบอุปมาความเปรียบที่สองในบทนี้ เป็นการเปรียบเทียบลูกเลี้ยงถูกรังแกกับลูกไก่ที่ถูกสัตว์ร้ายรังแก ในที่นี้ลูกไก่หมายถึงลูกเลี้ยง ส่วนสัตว์ร้ายในที่นี้หมายถึงแม่เลี้ยง สิ่งที่ต้องการสื่อเกี่ยวกับลูกเลี้ยงคือ เป็นผู้อ่อนแอและตกอยู่ในอันตรายเพราะถูกรังแกทารุณ สิ่งที่น่ามาเปรียบคือลูกที่ถูกสัตว์ร้ายรังแก ซึ่งลูกไก่อ้นั้นเป็นสัตว์ตัวเล็ก ๆ บอบบาง มักถูกรังแกจากสัตว์ร้ายเสมอ ดังนั้นความเปรียบนี้จึงมีลักษณะร่วมกันของสิ่งที่น่ามาเปรียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบคือ ความเดือดร้อน

แนวคิดในความเปรียบนี้คือ ลูกเลี้ยงที่อยู่กับแม่เลี้ยงต้องทุกข์ยากเดือดร้อนไม่มีความสุขเพราะถูกรังแกอยู่เสมอ

2.4 ความเปรียบที่มีแนวคิดว่าการนำลูกคนอื่นมาเลี้ยงแม้จะเป็นความเสี่ยงว่าเมื่อเด็กเติบโตขึ้นมาจะดีหรือร้ายก็ต้องเลี้ยงดูด้วยความรักและเมตตา

ตัวอย่างความเปรียบในหัวข้อนี้ สิ่งที่น่ามาเปรียบคือสัตว์ ได้แก่ งูเห่า ลูกนก ลูกหนู สิ่งที่ถูกเปรียบคือ เด็กที่เก็บมาเลี้ยง ดังนี้

เอาเถิดหนอขอเลี้ยง	ไม่คิดว่าเลี้ยงงูเห่า
ให้ราชครูขัดเกล้า	ให้เขาเป็นดาวดีเด่น
จะคุ้มครองบึงปก	เขาเหมือนลูกนกกลูกหนู
จงควบคุมอ้อมชู	ต้องคอยรู้คอยเห็น [14]

(ลูกจ้าวลูกโจร : คณะธรรม หน้าเพชร)

ความเปรียบสัญลักษณ์ในบทร้องนี้เป็นการเปรียบเทียบเด็กที่เก็บมาเลี้ยงกับงูเห่า สิ่งที่ต้องการสื่อเกี่ยวกับเด็กที่เก็บมาเลี้ยงคือในภายหน้าเมื่อเด็กเติบโตขึ้นอาจจะร้าย พ่อแม่ก็ต้องยอมรับสภาพ สิ่งที่น่ามาเปรียบคือ งูเห่า ซึ่งเป็นสัตว์เลื้อยคลานที่มีพิษร้ายทำให้คนเสียชีวิตได้ ในที่นี้หมายถึงงูเห่าในนิทานเรื่องชวานากับงูเห่าที่กล่าวถึงชวานาพบงูเห่ากำลังได้รับความทุกข์ทรมานจากอากาศที่เหน็บหนาวก็ให้ความช่วยเหลือโอปออุ้มงูนั้นมาให้ความอบอุ่น ครั้นงูคลายความหนาว มีกำลังขึ้นมาก็กัดกัดชวานาให้ได้รับความเจ็บปวดจนถึงกับสิ้นชีวิต ดังนั้นความเปรียบนี้จึงมีลักษณะร่วมกันของสิ่งที่น่ามาเปรียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบคือ ความเป็นภัย

ความเปรียบอุปมาในบทร้องนี้ เป็นการเปรียบเทียบเด็กที่เก็บมาเลี้ยงกับลูกนกกลูกหนู สิ่งที่ต้องการสื่อเกี่ยวกับเด็กที่เก็บมาเลี้ยงคือ ยังอ่อนเยาว์ไร้เดียงสา จึงต้องให้ความช่วยเหลือด้วยความเมตตากรุณา สิ่งที่น่ามาเปรียบคือลูกนกกลูกหนู ซึ่งเป็นสัตว์เล็ก ๆ ที่อาจจะได้รับอันตราย หรือตายได้ง่ายถ้าขาดผู้เมตตาดูแล เลี้ยงดู ดังนั้นความเปรียบนี้จึงมีลักษณะร่วมกันของสิ่งที่น่ามาเปรียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบคือ ความอ่อนเยาว์

แนวคิดในความเปรียบนี้คือ การนำลูกคนอื่นมาเลี้ยงแม่จะเป็นความเสี่ยงว่าเมื่อเด็กเติบโตขึ้นมาจะดีหรือร้ายก็ต้องเลี้ยงดูด้วยความรักและเมตตา

2.5 ความเปรียบที่มีแนวคิดว่าลูกอกตัญญูยอมเป็นภัยใกล้ตัวทำให้พ่อแม่เดือดร้อน

ตัวอย่างความเปรียบในหัวข้อนี้ สิ่งที่น่ามาเปรียบคือบุคคล ได้แก่ ทรพี สิ่งที่ถูกเปรียบคือลูกอกตัญญู สิ่งที่น่ามาเปรียบคือธรรมชาติ ได้แก่ มรสุม สิ่งที่ถูกเปรียบคือความมั่งคั่งของพ่อ ดังนี้

ลูกรู้ไหมหัวใจพ่อเจ็บ	พ่อนี้ต้องเก็บความกลุ้ม
หัวอกพ่อเหมือนมรสุม	ที่เข้ามารุมสุมกาย
เขาวารักแก้วให้ผูก	ถ้าทำนรักลูกต้องตี
แต่อย่าเอาอย่างลูกผมนี้	มันทรพีเลวร้าย
ลูกไม่รู้นิทานเสียที่	ว่าไอ้ทรพีคือควาย [15]

(ตะวันอ้อมข้าว : คณะไชยา มิตรชัย)

ความเปรียบอุปมาในบทร้องนี้ เป็นการเปรียบเทียบความรู้สึกของพ่อกับมรสุมที่เข้ามารุมสุมกาย สิ่งที่ต้องการสื่อเกี่ยวกับความมั่งคั่งของพ่อคือ เจ็บปวดใจ กลัดกลุ้ม สิ่งที่น่ามาเปรียบคือมรสุมที่เข้ามา รุมสุมกาย หมายถึงภัยอันตรายที่เข้ามา รุมทำร้าย ดังนั้นความเปรียบนี้จึงมีลักษณะร่วมกันของสิ่งที่น่ามาเปรียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบคือ ความเดือดร้อน

ความเปรียบสัญลักษณ์ในบทร้องนี้ เป็นการเปรียบเทียบลูกอกตัญญูกับทรพี สิ่งที่ต้องการสื่อเกี่ยวกับลูกอกตัญญูคือ ไม่รู้

สึกสำนึกในบุญคุณผู้ที่เลี้ยงดูตนมา แล้วยังก้าวร้าวทำร้าย สิ่งที่น่ามาเปรียบคือ ทรพี ซึ่งเป็นคำที่ใช้เรียกลูกที่เนรคุณทำร้ายพ่อแม่ มีที่มาจากชื่อ ทรพี ซึ่งเป็นควายในเรื่องรามเกียรติ์ ที่ฆ่าพ่อของตนเองคือทรพา ด้วยความโง่หลงผิด ดังนั้นความเปรียบนี้จึงมีลักษณะร่วมกันของสิ่งที่น่ามาเปรียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบคือ การเนรคุณ

แนวคิดในความเปรียบนี้คือ ลูกอกตัญญูยอมเป็นภัยใกล้ตัวทำให้พ่อแม่เดือดร้อน

สรุปผลและอภิปรายผล

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตครอบครัวจากความเปรียบในบทร้องลูกเฝ้าแสงให้เห็นว่าความเปรียบ เป็นลักษณะการใช้ภาษาอย่างมีชั้นเชิง ไม่กล่าวอย่างตรงไปตรงมาแต่เป็นการนำสิ่งหนึ่งเรื่องหนึ่งมาเปรียบกับสิ่งอื่นเรื่องอื่น มีผลทำให้ภาษาเกิดความไพเราะ สละสลวย ใช้คำน้อยแต่ได้ใจความมาก ทำให้เข้าใจสิ่งที่ผู้ขับร้องต้องการสื่ออารมณ์หรือความรู้สึกนึกคิดได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น นอกจากนี้การใช้ความเปรียบยังสะท้อนวิถีชีวิตครอบครัวอันประกอบด้วยสามภรรยาและลูกว่ามีบทบาทและความสัมพันธ์ต่อกันใน 2 ประเด็น คือ แนวคิดเกี่ยวกับสามภรรยา และแนวคิดเกี่ยวกับพ่อแม่และลูก

แนวคิดเกี่ยวกับสามภรรยา

สังคมไทยถือว่าสามีเป็นหัวหน้าหรือผู้นำครอบครัว ดังมีคำกล่าวว่าเป็น “ข้างเข้าหน้า” จึงต้องเป็นฝ่ายออกไปทำงานเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว มีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองดูแลภรรยาและบุคคลในครอบครัว ดังนั้นหากครอบครัวใดขาดสามี ไม่ว่าจะด้วยเหตุสามีเสียชีวิตหรือแยกทางกันก็ตาม ย่อมทำให้ครอบครัวขาดที่พึ่ง นำมาซึ่งความทุกข์ยาก เดือดร้อน ถึงแม้ปัจจุบันจะเห็นว่าหญิงที่ขาดสามีก็สามารถเลี้ยงลูก ดูแลครอบครัวได้ แต่ก็ไม่สมบูรณ์เท่ากับครอบครัวที่มีสามีเป็นผู้นำ

การที่สามีเป็นผู้นำครอบครัวแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้มีอำนาจเหนือภรรยา จึงสามารถสั่งสอนภรรยา มิให้ประพฤติในสิ่งที่ไม่สมควรอันจะนำมาซึ่งความเสื่อมเสีย ดังนั้นภรรยาจึงต้องเชื่อฟังสามี ประพฤติตนเป็นภรรยาที่ดี มีความรัก ซื่อสัตย์ต่อสามีเพียงผู้เดียว หากหญิงใดประพฤตินอกใจสามีจะกลายเป็นหญิงไร้ค่าและถูกประณาม ทั้งนี้เพราะ “วัฒนธรรมไทยถือว่าศักดิ์ศรีของหญิงอยู่ที่ไม่ให้ชายอื่นต้องเป็นสองฝั้ว คือจะต้องครองความบริสุทธิ์ไว้เพื่อมอบให้แก่ชายผู้เป็นสามีเพียงคนเดียว ในขณะที่ฝ่ายสามีก็ถือว่าเป็นศักดิ์ศรีอย่างยิ่งคือ “การไม่ยอมถูกสวมเขา คือการที่คู่ครองแอบมีชู้หรือแม้แต่ ซ่อนชู้ ก็ถือว่าเป็นการหมิ่นเชิงชาย ไร้ศักดิ์ศรีอย่างยิ่ง” [16]

อย่างไรก็ตามถึงแม้สังคมจะยกย่องสามีเป็นผู้นำและมีอำนาจเหนือภรรยาตามแบบสังคมปิตาธิปไตย แต่ภายในครอบครัวนั้นสามียอมยกย่องเทิดทูนให้ภรรยาเป็นใหญ่ มีอำนาจเหนือสามี ทั้งนี้เนื่องจากภรรยาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการอบรมเลี้ยงดูบุตรดูแลความเรียบร้อยทุกอย่างภายในบ้าน รวมถึงการสนับสนุนเป็นกำลังใจให้สามีประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน เหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่สามียอมถ่อมตนว่าต่อยกว่าภรรยาจนกระทั่งยอม

เป็น “ทาส” ก็เพราะมีความรักที่ซื่อสัตย์ จงรักภักดีและให้เกียรติภรรยาตนเอง ความรักเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สามีภรรยาครองคู่อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ส่งผลให้สังคมมีความสงบสุขด้วยเช่นกัน

แนวคิดเกี่ยวกับพ่อแม่และลูก

ครอบครัวที่สมบูรณ์พร้อมต้องประกอบด้วยพ่อแม่และลูก จึงถือเป็นหน้าที่พื้นฐานอย่างหนึ่งของครอบครัวคือ “การให้กำเนิดบุตรและเลี้ยงดูบุตรเพื่อสร้างสรรค์สมาชิกใหม่และสืบตระกูลต่อไป” [17] ความสัมพันธ์ระหว่าง พ่อแม่ลูกเป็นความผูกพันทางสายโลหิต ลูกเป็นสิ่งสำคัญที่มีค่า เป็นสิ่งผูกพันความรักของพ่อแม่ดังที่กล่าวว่าเป็น “โซ่ทองคล้องใจ” ดังนั้นพ่อแม่จึงเลี้ยงดูอุ้มชู ให้ความรักความอบอุ่นแก่ลูก จนกระทั่งลูกเจริญเติบโตและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี นับว่าครอบครัวที่มีพ่อแม่ลูกอยู่พร้อมหน้าเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ตามอุดมคติของไทย แต่เมื่อใดที่ลูกขาดพ่อแม่ ไม่ว่าจะด้วยพ่อแม่เสียชีวิตหรือแยกทาง อันเป็นเหตุให้ขาดทั้งพ่อและแม่ หรือขาดเพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งย่อมทำให้ลูกมีความทุกข์ เดือดร้อน นอกจากนี้การที่ลูกขาดพ่อหรือแม่แล้วต้องอยู่ร่วมกับบุคคลที่เป็นแม่เลี้ยงหรือพ่อเลี้ยง ย่อมไม่ได้รับความอบอุ่นเท่าที่ควร บางครั้งอาจถูกรังแกเพราะไม่ใช่ลูกที่แท้จริง ซึ่งสภาพครอบครัวลักษณะนี้มีให้เห็นอยู่ไม่น้อยในสังคมปัจจุบัน

สังคมไทยเทิดทูนพระคุณพ่อแม่เหนือสิ่งอื่นใด ดังนั้นลูกที่ดีต้องรัก เคารพ และมีความกตัญญูต่อพ่อแม่ เพราะพ่อแม่เป็นผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูมาตั้งแต่เล็กจนโต สมควรที่ลูกจะต้องตอบแทนพระคุณ ถึงแม้บางครอบครัวผู้เป็นลูกอาจจะอยู่ในฐานะเป็น “ลูกเลี้ยง” หรือ “ลูกบุญธรรม” แต่ผู้เป็นพ่อแม่ก็เลี้ยงดูด้วยความรักเมตตา และเอาใจใส่เป็นอย่างดี ดังนั้นผู้เป็นลูกจึงต้องแสดงความกตัญญูต่อผู้ที่เลี้ยงดูตนมา ลูกที่มีความกตัญญูต่อพ่อแม่ย่อมเป็นที่ยกย่องของสังคมและถือว่าเป็นคนดี “...เพราะความรู้คุณท่านผู้มีคุณและตั้งใจตอบแทนพระคุณคือเครื่องป้องกันที่สำคัญที่สุดที่จะกันให้พ้นจากการทำผิดคิดร้ายได้ทั้งหมด...” [18] หากลูกคนใดอกตัญญูถือว่าเป็นภัยใกล้ตัวที่ทำให้พ่อแม่เดือดร้อน ทุกข์ใจ สังคมไทยจึงไม่ยอมรับลูกที่อกตัญญูต่อพ่อแม่หรือต่อบุคคลอื่นที่มีพระคุณ

ครอบครัวไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันยังยึดมั่นในครอบครัวที่สามีนับเป็นผู้นำ แม้ปัจจุบันในแง่กฎหมาย หญิงจะมีสิทธิเท่าเทียมกับชายหลายประการ แต่ในแง่วัฒนธรรมอันดั้งเดิมของไทยยังยกย่องให้ชายเป็นใหญ่เสมอโดยเฉพาะอย่างยิ่งในบทบาทของการเป็นหัวหน้าครอบครัว ผู้นำทางการเมืองการปกครอง หรือผู้บริหารในหน่วยงานต่าง ๆ เพราะโดยสภาพแล้วจะเห็นว่าชายมีความเข้มแข็ง มีความเด็ดขาดในการตัดสินใจ มีพลังอำนาจในการควบคุมดูแล จัดระบบ และสามารถดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จหรือเจริญก้าวหน้าได้ดีกว่าหญิง

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตครอบครัวสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของสามีภรรยาและบุตรที่มีต่อกันตามสถานภาพและบทบาทหน้าที่ได้อย่างแจ่มชัด การที่บุคคลในครอบครัวประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ตั้งตามต่อกัน เช่น สามีภรรยารักและซื่อสัตย์ต่อกัน พ่อแม่รักและดูแลเอาใจใส่ให้ความอบอุ่นแก่ลูก ลูกมีความ

เคารพเชื่อฟังพ่อแม่ ย่อมทำให้ครอบครัวมีความสุข แต่ถ้าบุคคลในครอบครัวประพฤติตนในทางไม่ถูกต้องหรือไม่อยู่ในกรอบที่ตั้งตาม เช่น ภรรยาอกใจสามี ลูกเลี้ยงถูกพ่อเลี้ยงหรือแม่เลี้ยงรังแก ลูกอกตัญญูต่อพ่อแม่ พฤติกรรมเหล่านี้ย่อมทำให้ครอบครัวเดือดร้อนขาดความสงบสุข ภาพสะท้อนดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าสถาบันครอบครัวมีผลต่อความมั่นคงของสังคมอย่างยิ่ง กล่าวคือถ้าครอบครัวอยู่อย่างมีความสุข สังคมก็สงบสุข ถ้าครอบครัวมีปัญหา สังคมย่อมมีปัญหาด้วยเช่นกัน ดังนั้นความสัมพันธ์ที่ตั้งตามของบุคคลในครอบครัวจึงเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะช่วยให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข

ข้อเสนอแนะ

1. บทวิจัยนี้มีได้สะท้อนเพียงแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตครอบครัวเท่านั้น ยังมีแนวคิดด้านอื่น ๆ ที่ควรศึกษา ได้แก่ แนวคิดอาชีพและการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม แนวคิดเกี่ยวกับชายหญิง แนวคิดเกี่ยวกับบ้านเมืองและการปกครอง แนวคิดเกี่ยวกับค่านิยม ความเชื่อ และคำสอนในทางศาสนา เป็นต้น ดังนั้นหากศึกษาอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้วจะทำให้เห็นคุณค่าของภาษาที่ใช้ในการแสดงเลิกละอันจะนำไปสู่การพัฒนาการใช้ภาษาและสามารถดูเลิกละได้เข้าใจอย่างลึกซึ้งมากขึ้น

2. เรื่องที่ใช้แสดงเลิกละมีองค์ประกอบทางวรรณคดีที่น่าศึกษา ได้แก่ โครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก แก่นเรื่อง กลวิธีการประพันธ์ เป็นต้น ดังนั้นนอกจากภาษาในบทวิจัยแล้วควรศึกษารายละเอียดของเนื้อเรื่องซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นคุณค่าหลายด้าน

เอกสารอ้างอิง

- [1] ฆอบ โปษะกฤษณะ และสุวรรณี อุดมผล. (2523). *วรรณกรรมประกอบการเล่นลิเก*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขานุการรัฐมนตรี.
- [2] รัตนะ บัวสนธ์ และคณะ. (2554). *ฉากแห่งชีวิตจ้าวและไพร่ของชาวลีเก*. งานวิจัย, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.
- [3] ศึกษาธิกร, กระทรวง. (2543). *การพัฒนาเกณฑ์การประเมินคุณค่าวรรณกรรมไทย*. กรุงเทพฯ : สถาบันภาษาไทย.
- [4] เฉิดฉันท์ ดอกแก้ว. (2543). *การวิเคราะห์เนื้อหาของลิเกลูกบท*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- [5] จำนง อติวัฒนสิทธิ์. (2543). *สังคมวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- [6] พรเทพ พรทวี. *ทุ่งเสือไทย*. [วีดิทัศน์]. (2551). กรุงเทพฯ : เอ.จี. เอ็นเตอร์เทนเมนท์.
- [7] ชวัลุจิ มาลัยนาค. *เธอคือดวงใจ*. [วีดิทัศน์]. (2553). กรุงเทพฯ : เอ.จี. เอ็นเตอร์เทนเมนท์.

- [8] พรเทพ พรทวี. กิ่งฟ้ากาฝาก. [วีดิทัศน์]. (2547). กรุงเทพฯ :
โรส มีเดีย แอนด์ เอ็นเตอร์เทนเมนท์.
- [9] ศรธรรม หน้าเพชร. พิษรัก. [วีดิทัศน์]. (2548). กรุงเทพฯ :
โรส มีเดีย แอนด์ เอ็นเตอร์เทนเมนท์.
- [10] ขวัญใจ มาลัยนาค. ศีกรักศึกแค้น. [วีดิทัศน์]. (2546).
กรุงเทพฯ : โรส วีดีโอ.
- [11] ขวัญใจ มาลัยนาค. รักประกาศิต. [วีดิทัศน์]. (2553). กรุงเทพฯ
: เอ.จี. เอ็นเตอร์เทนเมนท์.
- [12] ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน
พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชั่น.
- [13] ไชยา มิตรชัย. น้อยวาสนา. [วีดิทัศน์]. (2552). กรุงเทพฯ :
เอ.จี.เอ็นเตอร์เทนเมนท์.
- [14] ศรธรรม หน้าเพชร. ลูกจ้าวลูกโจร. [วีดิทัศน์]. (2551). กรุงเทพฯ :
โรส มีเดียแอนด์ เอ็นเตอร์เทนเมนท์.
- [15] ไชยา มิตรชัย. ตะวันอ้อมข้าว. [วีดิทัศน์]. (2553). กรุงเทพฯ :
เอ.จี.เอ็นเตอร์เทนเมนท์.
- [16] สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์. (2525). **วรรณคดีวิเคราะห์**. กรุงเทพฯ :
ไทยวัฒนาพานิช.
- [17] สุพัตรา สุภาพ. (2540). **สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพฯ :
ไทยวัฒนาพานิช.
- [18] สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สกลมหาสังฆปริณายก. (2555).
ชีวิตนี้สำคัญนัก. กรุงเทพฯ : ธนชัยรุ่งเรืองพัฒนา

